

O lúpulo e as aromáticas en Galicia

Que impón o clima atlántico, onde está hoxe o cultivo e en que condicións ten sentido agronómico e económico empezar.

Autor: Fundación Galicia Sustentable | Iniciativa: Grupo Operativo HOP & BOT (LUTEGA · Orballo) | Licenza: CC BY-NC-SA

ESTRUTURA DA GUÍA

1. Unha historia interrompida (o lúpulo de Betanzos e a perda polo despoboamento)
2. As cifras do cultivo en España (a concentración leonesa e a marxe galega)
3. O que impón o clima atlántico (humidade fúnxica, rega estival e brotación adiantada)
4. O lúpulo silvestre galego (88 poboacións e o recurso xenético endógeno)
5. Empezar un lupulado (as 4 barreiras reais: espaldeira, curva de espera, peladora e secado)
6. As aromáticas en condicións atlánticas (o problema das mediterráneas vs. especies húmidas)
7. Onde está o diñeiro (por que fallou o granel e triunfa a transformación con venda directa)
8. Avaliación franca (para quen ten sentido e para quen non)

Fontes e marco documental de referencia

1. Unha historia interrompida

O lúpulo galego dos anos cincuenta e por que desapareceu

Galicia tivo lúpulo moito antes de que o tivese León. Nos anos cincuenta o cultivo era forte na comarca de Betanzos, e desde aquí expandiuse o coñecemento técnico a outras zonas do Estado. Tres décadas despois estaba practicamente esquecido.

As razóns do abandono non foron agronómicas. Foron de man de obra: a emigración rural baleirou as explotacións nun momento no que a colleita e o pelado do lúpulo seguían a ser operacións intensivas en xornais. Cando a mecanización chegou, chegou onde quedaba xente para operala, e esa xente estaba no val do Órbigo.

Esa secuencia —un cultivo que se perde por despoboamento e non por inviabilidade técnica— é exactamente o patrón que a FGS documenta noutros sectores do rural galego. Importa porque cambia a pregunta. Non se trata de saber se aquí se pode cultivar lúpulo: cultivouse durante décadas. Trátase de saber en que condicións volve a ser razoable facelo.

A recuperación actual

Desde 2004 hai un proceso de recuperación en marcha. Arrancou nunha parcela de 1.300 metros cadrados cedida polo Centro de Investigacións Agrarias de Mabegondo (CIAM) e hoxe suma arredor de dez hectáreas en produción.

No CIAM mantéñense nove variedades en ensaio, entre elas Cascade e Nugget. A Universidade da Coruña traballa en paralelo sobre as poboacións silvestres. É un dispositivo pequeno pero completo: investigación pública, ensaio varietal, cultivo comercial e un produto final no mercado.

O QUE ISTO SIGNIFICA DE VERDADE

Vinte anos de traballo sostido, con apoio público e privado, dan dez hectáreas. Esa cifra non é un fracaso: é a medida real da escala á que se move este cultivo en Galicia. Calquera plan que a ignore está mal dimensionado desde o primeiro día.

2. As cifras do cultivo en España

Canto lúpulo hai, onde está e quen o compra

Antes de valorar unha plantación en Galicia convén ver o tamaño do conxunto. O sector español enteiro cabe nunha comarca:

580 ha Superficie total en España (2024)	980 t Producción de flor seca española	> 90 % Concentrado na provincia de León
--	--	--

A dependencia da importación

O dato máis revelador non é a superficie, senón o destino. A produción galega non cobre nin a demanda dos elaboradores do propio país: a maior parte do lúpulo que se emprega aquí segue a vir de León, de Alemaña, da República Checa e dos Estados Unidos.

Iso define o mercado real. Non é un mercado de volume no que haxa que competir en prezo contra Hallertau ou Yakima: é un mercado de identidade, no que un lúpulo galego vale por ser galego e por estar trazado, e no que a cantidade dispoñible é o factor limitante, non a demanda.

IMPLICACIÓN ESTRATÉXICA

Un produtor que entre a competir como provedor de materia prima xenérica perde. Un produtor que entre vinculado a un comprador concreto —cunha variedade, un contrato e un relato— ten mercado antes de plantar. A diferenza entre as dúas posicións decídese antes de mercar o primeiro rizoma.

3. O que impón o clima atlántico

Tres condicionantes que non aparecen nos manuais continentais

A maior parte da literatura técnica do lúpulo está escrita para clima continental. Aplicala en Galicia sen traducir produce erros caros. Tres diferenzas importan máis ca o resto:

- **1. A presión fúnxica é maior e máis longa:** A humidade relativa alta durante boa parte do ciclo favorece o mildio (*Pseudoperonospora humuli*) e o oídio (*Podosphaera macularis*). A ventá de risco non se pecha en agosto como nunha zona seca: mantense ata o outono. Marco de plantación máis aberto, orientación das liñas ao vento dominante, aclareo de follas basais sistemático e rega localizada.
- **2. Chove, e aínda así hai que regar:** O lúpulo precisa achega hídrica constante no período de crecemento forte e callado da flor (xuño a agosto). En Galicia a precipitación descende xusto nesa fase. Rega localizada ou goteo soterrado, nunca aspersion (a aspersion resolve a auga pero dispara o fungo).
- **3. A brotación adiántase:** Os invernos oceánicos máis suaves adiantan o arranque vexetativo respecto a León. Iso despraza a poda de coroa, a selección e a titoraxe. Un calendario copiado de Castela vai chegar tarde a case todas as tarefas.

A REGRA QUE SUBSTITÚE O CALENDARIO

Enganchar cada operación a un estadio fenolóxico observable na parcela e non a unha data fixa. Rexistrar semanalmente o estadio dominante nun número fixo de plantas marcadas. Dous ou tres anos dese rexistro dan a curva real da leira, que é o único calendario certo.

4. O lúpulo silvestre galego

O activo menos explorado do territorio

Na prospección feita para o proxecto de recuperación localizáronse oitenta e oito poboacións de lúpulo silvestre en Galicia. A investigación da Universidade da Coruña estableceu que esas plantas son máis antigas ca as variedades que se cultivaron na rexión.

Dito doutro xeito: o lúpulo non chegou aquí cos cultivos do século vinte. Xa estaba. E leva séculos adaptándose a esta humidade, a estas temperaturas e a estes patóxenos sen que ninguén o seleccionase para iso.

Non significa que ese material estea listo para plantar comercialmente: unha poboación silvestre ten rendementos baixos, perfil irregular e presenza de machos. Significa que é a base xenética desde a que se podería seleccionar un material adaptado, e que ese traballo non o vai facer ninguén de fóra porque a ninguén de fóra lle interesa.

LIÑA DE TRABALLO RECOMENDADA

Caracterizar o perfil aromático e a resistencia fúnxica das poboacións silvestres identificadas, e seleccionar as mellores para ensaio en parcela. É o único camiño que levaría a un lúpulo galego diferenciado en lugar dunha réplica local de variedades foráneas.

5. Empezar un lupulado

O que custa de verdade, máis alá da planta

O lúpulo é un cultivo perenne de instalación cara e entrada en produción lenta. Estas son as catro barreiras reais:

Barreira	Natureza	Saída práctica
Espaldeira	Investimento fixo, longa vida útil	Postes de 5 a 6 m e cable mestre. Dimensionar á superficie real, non á soñada.
Tres anos ata réxime	Financeira	Ano 1 sen colleita comercial, réxime no ano 3 ou 4. Entrar con cultivo complementario que achegue liquidez.
A Peladora	Técnica e económica (crítica)	A máquina peladora non é amortizable nun minifundio individual. Servizo compartido en cooperativa ou contrato cun operador.
Secadoiro	Técnica e calidade	Secado inmediato a aire forzado (50-55 °C feito para aromas). Compartido ou integrado no mesmo contrato.

6. As aromáticas en condicións atlánticas

Que especies funcionan aquí e cales non

As plantas aromáticas teñen unha barreira de entrada moitísimo máis baixa ca o lúpulo: non precisan estrutura, dan colleita o primeiro ano e admiten superficies pequenas. Pero o clima atlántico tamén aquí separa as especies en dous grupos moi distintos:

- O problema das mediterráneas: Romeu, tomiño, salvia e lavanda son especies de solo pobre, drenado e verán seco. O que as mata en Galicia non é o frío do inverno: é a auga parada no inverno. Plantadas en chan pesado e plano, a raíz asfixiase e a planta entra en declive ao segundo ou terceiro ano. Solución: cabaleiro alzado ou pendente con solo drenado.
- As que se dan sen pelexa: As de orixe húmida compórtanse de forma excelente: mentas (menta piperita, herba boa), camomila, fiúncho, melisa, milenrama. Nas mentas o rizoma é tan vigoroso que require barreira física para non colonizar a leira enteira.

7. Onde está o diñeiro

A lección das dúas décadas de aromáticas en Galicia

As experiencias galegas con máis percorrido no cultivo de plantas aromáticas e medicinais (vinte anos ou máis sobre superficies de arredor de dez hectáreas) coinciden nunha mesma traxectoria:

O que non funcionou: Vender a granel a empresas farmacéuticas e cosméticas. O retorno económico resultou ruinoso: pagaban moi pouco pola materia prima, obrigando a competir en prezo contra produtores internacionais con custos estruturais mínimos.

O que si funcionou: O xiro cara á transformación e á venda directa ao consumidor (infusións ecolóxicas envasadas, condimentos, vexetais deshidratados). Aí apareceron produtos con alta marxe e demanda superior á capacidade de entrega.

O DATO QUE HAI QUE RETER

O límite de produción destes proxectos non é a terra nin a cantidade de colleita no campo: é a capacidade técnica de lavado e de secado na nave. O investimento que decide a viabilidade económica non está no tractor, está no obradoiro de procesado.

8. Avaliación franca

Para quen ten sentido isto e para quen non

Non ten sentido se:

- Se busca un cultivo de renda rápida (o lúpulo tarda 3-4 anos e as aromáticas a granel non cobren custos).
- Se pensa entrar como proveedor de materia prima xenérica a competir en prezo.
- Non hai acceso asegurado a peladora e secadoiro (propios, compartidos ou contratados).
- A parcela é chaira, pesada, arxilosa e sen drenaxe.

Ten sentido se:

- Existe un comprador ou cervexeira vinculada antes da plantación con prezo e volume pactados.
- Hai integración vertical: quen elabora o seu propio produto final (bebidas, cosmética, infusións) vende identidade e calidade.
- É diversificación nunha explotación activa que xa ten terra, auga e maquinaria básica.
- O proxecto aposta decididamente pola transformación local con marca propia.

A CONCLUSIÓN EN DÚAS LIÑAS

Nin o lúpulo nin as aromáticas son en Galicia un cultivo de volume xenérico (commodity). Son cultivos de identidade e de transformación. A pregunta correcta antes de plantar non é canto colleita a hectárea, senón quen compra o produto e en que forma.

Fontes e marco documental de referencia

- **CIAM de Mabegondo:** Ensaio agronómico varietal e recuperación do cultivo de lúpulo.
- **Universidade da Coruña (UDC):** Caracterización e prospección xenética das 88 poboacións de lúpulo silvestre galego.
- **Estatísticas MAPA e sectoriais:** Superficie de cultivo, datos de colleita en León e España, e dependencia de importación.
- **Campo Galego:** Traxectoria de cooperativas galegas históricas de herbas medicinais e infusións.
- **HOP & BOT (FGS · LUTEGA · Orballo):** Cadro técnico integral sobre cultivo e bebidas botánicas no rural galego.